

ACLAMAȚIILE ȘI PUTEREA POLITICĂ ÎN IMPERIUL BIZANTIN ȘI ȚĂRILE ROMÂNE

Eduard RUSU¹

Cuvinte cheie: aclamație, putere politică, muzică, Imperiul Bizantin, Țările Române

Keywords: acclamation, political power, music, Byzantine Empire, Romanian Principalities

Preambul

De-a lungul timpului, deținătorii de putere au pus foarte mare accent pe reprezentarea lor publică, pe dovedirea puterii pe care o dețineau și pe legitimarea în fața supușilor. Indiferent de perioadă, imaginea publică a suveranului a fost foarte riguros prezentată și atent expusă, prin diferite mijloace, tocmai pentru a putea pătrunde cât mai ușor în mentalul colectiv și pentru a crea efectul scontat. În tot acest ansamblu, muzica ocupă un loc însemnat, mai ales în Evul Mediu, când ceremonia și simbolicul sunt două noțiuni importante, caracteristice acestei perioade. Nivelul ridicat de dezvoltare și civilizare care a caracterizat Imperiul Bizantin o bună perioadă de timp a permis evoluția și coagularea – încă de timpuriu – a muzicii, în primul rând ecleziale, dar și laice, iar cele două împreună au constituit „muzica puterii”, sub forma aclamațiilor și a polihronioanelor, specii muzicale care înglobează atât elemente specific liturgice, cât și laice, așa cum vom putea observa în continuare.

Aclamațiile erau prezente și interpretate oriunde împăratul se deplasa, textele lor subliniindu-i puterea politică, dar și divină, întrucât basileul era considerat a fi trimisul și unsul lui Dumnezeu. Având în vedere toată muzica imperiului, considerăm că aclamațiile au reprezentat cel mai fidel persoana

¹ Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași – Facultatea de Istorie, IAȘI.

suveranului în public, au avut cel mai mare impact în rândul maselor și au contribuit substanțial la făurirea și sugerarea puterii imperiale.

Ceremonialul bizantin se dezvoltă din cultul împăraților romani, căruia creștinismul îi aduce notabile transformări, ajungând să devină o veritabilă „liturghie” imperială. Se vorbește despre începutul unui fenomen muzical prin faptul că se realizează un dublu proces de asimilare în ceremoniile de la curtea bizantină a unor piese cultice și de pătrundere în serviciile de cult a unor piese din ceremoniile imperiale. Imnurile, aclamațiile, eufemiile și polihronioanele alcătuiesc muzica bizantină de ceremonii, aceasta având o origine foarte veche, iar dezvoltarea ei fiind vizibilă începând cu perioada de domnie a împăratului Iustinian (527-565)².

Ceremonialul de la curtea bizantină era structurat în etape foarte bine definite, cu acțiuni pline de ritual și simbolism, fără a se lăsa ceva la voia întâmplării. Chiar dacă contextul era unul laic sau religios, iar mișcărilor reale sau simbolice, se stabilea nu doar direcția desfășurării, ci și modalitatea – fie pe jos sau în diferite mijloace de locomoție terestră, fie pe calea apei. Îmbrăcămintea participanților la diversele ritualuri și ceremonii era și ea strict controlată. De asemenea, cei prezenți la aceste manifestări, funcționari și cler, „interveneau” la puncte și momente fixe din cadrul ceremonialului. Aclamațiile erau prescrise elaborat și erau stabilite pentru anumite locuri și momente din timpul ceremoniei, urmând a fi efectuate de anumite grupuri, precum: membrii Senatului, miniștrii și liderii facțiunilor³.

Un exemplu de manifestare a puterii imperiale și de evidențiere a fastului sunt și ceremoniile religioase, cele mai importante desfășurându-se în „Sfânta Sofia”. La slujbele religioase de aici participau foarte mulți slujitori, împărțiți ierarhic. În timpul lui Iustinian, catedrala și slujbele de aici erau deservite de un număr impresionant, aproximativ cinci sute cincizeci și cinci de persoane. La Sfânta Liturghie participau o sută unsprezece coriști și douăzeci și cinci de diaconi, un număr foarte mare⁴, raportându-ne la orice perioadă de timp. Alt exemplu similar provine din timpul împăratului Constantin al VII-lea, care în cazul primirii protocolare a unor suverani străini la Constantinopol, pentru a-și etala puterea pe

² Sebastian Barbu-Bucur, *Polibronii, aclamații și imnuri laice în manuscrisele psaltice de la Mănăstirea Neamț*, în *Muzica*, serie nouă, anul IX, nr. 2 (34), aprilie-iunie 1998, p. 138.

³ Avril Cameron, *The Construction of Court Ritual: the Byzantine Book of Ceremonies*, în David Cannadine, Simon Price (eds.), *Rituals of Royalty – Power and Ceremonial in Traditional Societies*, Cambridge University Press, Cambridge•London•New York, 1987, p. 112.

⁴ R. I. Gruber, *Istoria muzicii universale*, vol. I, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor din RPR, București, 1961, p. 113.

care o deținea, recurgea la muzică. Astfel, vizita prințesei Olga a Kievului, prima suverană „barbară” care vizitează Curtea din Constantinopol, în anul 957, este primită cu tot fastul de către împărat. Cina somptuoasă organizată în cinstea venirii ei a fost printre altele acompaniată permanent de cântece și de muzica orgilor, care stârneau uimire și admirație, ele fiind menite să inspire musafirilor măcar o fărâmă din puterea deținută de basileu⁵.

Informațiile referitoare la ceremonialul de la Curte, precum și numeroasele dovezi vizuale, arată că melodiile vocale și instrumentale reprezentau un element fundamental al vieții de la curtea imperială bizantină. În Marele Palat cântăreții interpretau aclamații și recitau imne para-liturgice, în timp ce orgi frumos decorate se auzeau în fundal, instrumente apreciate mai mult ca simbol al puterii imperiale, decât pentru calitățile muzicale. Un alt gen muzical întâlnit aici este „cântecul popular”, care este o specie muzicală răspândită de vânzătorii ambulanz și interpretată preponderant în limba siriană. Muzica deținea un rol foarte important în ceremonialul aulic, în serbări și în procesiuni, evenimente la care participau toți cetățenii⁶.

Aclamațiile și rolul lor

Aclamațiile reprezintă o caracteristică a ceremonialului aulic bizantin, o modalitate de celebrare și evidențiere a împăratului, dar și a familiei acestuia și uneori a înalților demnitari sau a ierarhilor Bisericii, prin intermediul muzicii, compuse de poeții și muzicienii Curții⁷. În Imperiul Bizantin, facțiunile politice, în special „Albaștrii” și „Verzii”, dar și „Roșii” și „Albii”, gratulau fiecare apariție publică a basileului, reprezentând astfel o manifestare stilizată a panegiricului. Prin această manieră se expuneau și transmiteau sentimentele de loialitate, devoțiune și admirație față de persoanele cărora le erau dedicate aclamațiile, reflectând astfel nivelul ridicat al modului bizantin de raportare la viața publică, care îl are ca nucleu pe împărat⁸. De asemenea, aclamațiile au fost destinate să crească pompa la apariția suveranului și a Curții sale, precum și a patriarhului și a clericilor săi sau chiar a

⁵ Jonathan Harris, *The Lost World of Byzantium*, Yale University Press, New Haven•London, 2015, p. 123-124; Charles Diehl, *Byzance, grandeur et décadence*, Paris, 1920, p. 59.

⁶ Carmen Stoianov, Mihaela Marinescu, *Istoria muzicii universale*, Editura Fundației „România de Măine”, București, 2007, p. 52.

⁷ Egon Wellesz, *Byzantine Music*, în *Proceedings of the Musical Association*, 59th Sess. (1931-1933), p. 18.

⁸ Idem, *A history of Byzantine Music and Hymnography*, second edition, Oxford University Press, London, 1961, p. 98.

ambilor, atunci când aceștia apăreau împreună. O altă funcție a lor era aceea de a regla ordinea desfășurării ritualurilor, procesiunilor, jocurilor, recepțiilor și reprezentațiilor efectuate în prezența basileului, iar în cazul vizitelor străinilor în Constantinopol, acestea aveau rolul de a-i impresiona pe musafiri și de a le demonstra splendoarea capitalei și forța Imperiului⁹.

Din punct de vedere etimologic, termenul „aclamație” provine din latinescul „clamo”, care se traduce prin „a striga”. De asemenea, „clamor” se traduce prin „strigăt”, „aclamare” și se referă la aclamațiile soldaților de pe câmpul de luptă¹⁰. Din simpla consultare a dicționarului putem observa foarte ușor caracterul și aplicabilitatea acestei specii muzicale, precum și locul ei în ceremonialul bizantin.

Originea aclamațiilor este incertă, nefiind încă pe deplin investigată, dar se presupune că acestea își au rădăcina în Roma imperială, acolo unde erau prezente în toate manifestările publice, precum la Forum sau la circ, unde constituiau o parte integrantă a diferitelor competiții cu caracter sportiv desfășurate acolo. De aici au fost preluate și în noua capitală a Imperiului Roman, Constantinopolul, unde s-au dezvoltat și unde au căpătat noi valențe, în concordanță cu viața și cu moda de la curtea romană (bizantină). Aici, Hipodromul și manifestările aferente, capătă o dimensiune simbolică și politică foarte importantă, aspect neîntâlnit la circul roman. De aceea, facțiunile „Verzilor” și „Albaștrilor”, cele mai puternice deme ale orașului, își manifestau influența cel mai mult la Hipodrom¹¹.

Aclamațiile reprezentau, alături de polihronioane, partea comună a ceremoniilor religioase și laice, ele fiind interpretate de către facțiunile politice la apariția basileului, primele exemple provenind din secolul al VI-lea și începutul celui următor. În secolul al X-lea acestea devin indispensabile protocoalelor, la fiecare punct important din traseul procesiunilor imperiale fiind adresate o serie de aclamații; totodată ele animau și cinele găzduite de împărați în timpul sărbătorilor religioase. Cu toate acestea, existența și practica aclamațiilor poate avea o origine mai îndepărtată în timp, deoarece există menționări despre aclamații încă din secolele al III-lea – al IV-lea, când aflăm că, după convertirea împăratului Constantin cel Mare la creștinism, acesta a fost aclamat și s-au făcut plecări de genunchi în fața lui, deoarece era considerat vicarul lui Dumnezeu pe pământ¹². De

⁹ *Ibidem*, p. 112.

¹⁰ Cf. Gh. Guțu, *Dicționar latin-român*, ediție revăzută, Editura Humanitas, București, 2007, p. 118.

¹¹ Egon Wellesz, *op. cit.*, 1961, p. 98-99.

¹² John Beckwith, *The Art of Constantinople. An Introduction to Byzantine Art 330-1453*, Phaidon Publishers Inc., Greenwich•Connecticut, 1961, p. 3.

un asemenea tratament a beneficiat și împăratul Maximian, care a fost întâmpinat de popor cu aclamații¹³. Această practică a cunoscut o mai largă popularizare și cristalizare abia în secolul al VI-lea.

La începutul existenței Imperiului Bizantin, când masele nu aveau drept electiv, acestea își manifestau simpatiile prin aclamații, care nu erau mereu favorabile, iar pe parcursul timpului ele s-au ritualizat și uneori aveau un rol semnificativ în societatea bizantină din acest punct de vedere. Începutul practicării aclamațiilor s-a făcut în teatre și arene, pentru că aici se puteau aduna mai mulți oameni, căpătând astfel o putere mai mare împreună, dar și curaj în același timp¹⁴. De aceea, din dorința de consolidare a sistemului de administrare și de supervizare a tuturor aspectelor în legătură cu aceasta, împărații au încercat să controleze facțiunile prin crearea unui ceremonial în care panegirice și poeme erau cântate alternativ de corurile celor două facțiuni principale, totul desfășurându-se și sub o anumită influență orientală, în special după domnia lui Heraclius¹⁵.

După înfrângerea definitivă a perșilor din anul 629, imperiul începe să se orientalizeze, îndreptându-și tot mai mult atenția către Est și adoptând practici specifice acestei zone. În acest sens, muzica curții bizantine începe să semene cu cea de la Bagdad, acolo unde, în cadrul festivităților, corurile și diferiții muzicieni cântau fiind ascunși după perdele sau paravane, „model” adoptat și de bizantini și aplicat în numeroase cazuri¹⁶, mai ales atunci când împărații primeau vizite diplomatice. Scopul muzicii – religioase și laice – interpretate în ascuns era acela de a-l impresiona pe vizitator de măreția bizantină și, bineînțeles, de a-l influența, probabil cel mai important rol avându-l orga.

Inițial, termenul general utilizat pentru o aclamație prin care se preamărea basileul a fost „eufemie” (εὐφημία), iar pentru ocaziile speciale, prin care se ura aceleiași persoane sănătate și la mulți ani, se „utiliza” polihronionul (πολυχρόνιον), cel despre care am vorbit cu o altă ocazie¹⁷. Dar, spre finalul existenței Imperiului,

¹³ Mamertin, *Panegyriques de Maximien* (289 et 291), XI *apud* Loïc Pasco, *L'évolution des cérémonies publiques impériales dans le monde romain tardif*, volume 1, thèse de doctorat d'Histoire Nouveau Régime, thèse dirigée par M. Hervé Inglebert, Université „Paris Ouest Nanterre La Défense”, Paris, 2014, p. 110.

¹⁴ Clive Foss, *Life in City and Country*, în Cyril Mango, *The Oxford History of Byzantium*, Oxford University Press, New York, 2002, p. 93-94, 101.

¹⁵ Egon Wellesz, *op. cit.*, 1961, p. 100.

¹⁶ *Ibidem*, p. 101.

¹⁷ Eduard Rusu, *Polihronionul – modalitate de evidențiere a puterii domnești prin muzică*, în *CI*, XXXVII, 2018, p. 85-94.

cele două specii muzicale se disting, polihronionul fiind cel destinat să-l cinstească pe împărat și familia lui, iar eufimiile sunt rezervate ierarhiei ecleziale. După anul 1453 ambele cântări, conform lui Egon Wellesz, sunt interpretate exclusiv în onoarea ierarhilor (nemaexistând un împărat bizantin), aspect care se păstrează până în prezent¹⁸, deși polihronioanele au fost cântate și după căderea Constantinopolului monarhilor ortodocși, cei care au perpetuat tradiția bizantină, inclusiv domnilor români, în special în cadrul ritualului de ungeri¹⁹.

Conform celor relatate în *De Officiis*, de Codinus Curopalata, aclamațiile în cadrul ceremoniilor imperiale erau interpretate de două coruri, în conformitate cu caracterul pe care îl avea fiecare ceremonie în parte. Cele dedicate împăratului, împărătesei, familiei acestora și înalților demnitari erau interpretate de două formații corale numite „kractae” (κράκται), compuse din funcționari și laici, cele care reprezentau dimensiunea seculară a muzicii aulice, conduse de un „domesticus scholarum”, unul fiind reprezentatul și conducătorul „Verzilor”, iar celălalt al „Albaștrilor”. Aclamațiile dedicate demnitarilor eclesiastici erau interpretate de psalți (psaltes/ψάλται), cântăreții bisericilor. *Domesticus* era șeful muzicienilor și al cântăreților, având în grijă sa buna desfășurare a cântărilor pe parcursul ceremoniilor²⁰. Concret, împăratul era primit de cele două facțiuni, fiecare condusă de al ei *domesticus*, cel care stătea în fața suveranului, cu capul înclinat și cu mâinile încrucișate pe piept, timp în care interpreții cântau prima aclamație. După aceasta, membrii celeilalte facțiuni cântă răspunsul, care constă de obicei în repetarea întregii strofe sau a ultimei fraze a acesteia, apoi mulțimea cântă refrenul, timp în care *domesticus* însemnează de trei ori pe împărat cu semnul Sfintei Cruci, gest repetat și pe parcursul celorlalte cântări²¹. În cazul psalților, situația era aproximativ aceeași, corurile lor fiind sub ordinea unor *domesticos*, care la rândul lor erau conduși și supravegheați de protopsalți²².

¹⁸ Egon Wellesz, *op. cit.*, 1961, p. 102.

¹⁹ Pentru aplicabilitatea polihronionului în ritualul de ungeri al domnilor Țărilor Române, vezi Eduard Rusu, *Câteva aspecte referitoare la ungeria domnilor Moldovei și Țării Românești în secolele XVII-XVIII*, în Pr. Prof. Dr. Viorel Sava (coord.), *Slujind adevărul, slujim pe Dumnezeu și pe oameni: aspecte ale cercetărilor doctorale actuale*, volum tipărit cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Editura Doxologia, Iași, 2019, p. 686-699.

²⁰ Egon Wellesz, *op. cit.*, 1961, p. 103.

²¹ *Ibidem*, p. 103, 117.

²² *Ibidem*, p. 104.

Atunci când împăratul participa la o procesiune sau se deplasa la biserică, ambele grupuri de cântăreți, „kractae” și „psaltae”, interpretau împreună eufimia, răspunsurile fiind date de mulțimea prezentă²³. Conform lui Bernard Flusin, în cadrul ceremonialului de la Curte, împăratul în deplasarea lui între diverse obiective era însoțit de o escortă, care îl aclama permanent și, în același timp, era salutat de muzica orgilor²⁴ (portabile uneori). Spre exemplu, din piața palatului până la biserică, împăratului i se adresau șase aclamații, de același ritual având parte și pe drumul de întoarcere²⁵, așa cum vom putea observa și din exemplele următoare.

Aclamații adresate împăratului

Bizantinologul Charles Diehl, referindu-se la ceremonialul aulic și la aclamațiile dedicate împăratului, oferă un exemplu de astfel de cântare: „Dumnezeu care a dat viața ridică capetele voastre, o stăpânilor, deasupra Universului întreg; El va face din tot poporul supușii voștri, pentru că ei aduc, ca odinioară magii, darurile lor Majestății Voastre”, iar o altă aclamație evidențiază puterea politică și sfântă a împăratului, dată direct de către Dumnezeu²⁶.

Proclamarea noului împărat impunea, de asemenea, o serie de aclamații²⁷, acestea fiind interpretate în general de armată, dar, în funcție de locul proclamării, participau și alte categorii de persoane. Împăratul Teodosie a fost ridicat în anul 379 de către Grațian, în aclamațiile armatei, la rangul de „Augustus”, fiind însărcinat cu lupta împotriva goților²⁸. Poporul îl aclamă pe Constantin Monomahul când acesta intră în Constantinopol pentru a se căsători cu Zoe și pentru a deveni împărat²⁹. Alexios I Comnen este și el unul dintre împărații proclamați pe câmpul de luptă și care se bucură de susținerea frenetică a armatei care-l aclama, dar și de sprijinul populației din afara Constantinopolului, manifestat prin aclamații, în drumul lui spre capitală³⁰. Exemple de aclamări pe

²³ *Ibidem*.

²⁴ Bernard Flusin, *La civilisation byzantine*, Presses Universitaires de France, Paris, 2012, p. 11.

²⁵ D. C. Hesseling, *Essai sur la civilisation byzantine*, Librairie Alphonse Picard et fils, Paris, 1907, p. 178.

²⁶ Charles Diehl, *op. cit.*, p. 27.

²⁷ Cf. Loïc Pasco, *op. cit.*, p. 133, 155.

²⁸ Nicolae Bănescu, *Chipuri din istoria Bizanțului*, Editura Albatros, București, 1971, p. 20.

²⁹ Charles Diehl, *Figuri bizantine*, vol. I, traducere Ileana Zara, Editura Pentru Literatură, București, 1969, p. 402.

³⁰ Gustave Schlumberger, *Les îles des princes; Le palais et l'église des Blachernes; La grande muraille de Byzance; Souvenirs d'Orient*, Éditeur Calmann Lévy, Paris, 1884, p. 215.

câmpul de luptă ori la intrarea triumfală sunt foarte multe în istoria Imperiului, de aceea am redat doar câteva cazuri pentru a arăta rolul lor și modul de utilizare.

Nu doar proclamarea noului împărat era o ocazie în care masele își manifestau sentimentele prin aclamații, ci și dezaprobarea și chiar contestarea împăratului aflat deja în funcție, așa cum s-a întâmplat cu Mihail al V-lea, cel față de care poporul și-a manifestat în Hipodrom nemulțumirea și încetarea sprijinului popular³¹.

Referitor la sorgința divină a suveranului, aclamațiile relevă și întăresc acest lucru în aproape toate cazurile. Acest aspect indică faptul că în mentalul colectiv împăratul era considerat a fi trimisul lui Dumnezeu, unele aclamații surprinzând acest lucru. În pofida faptului că sacralizarea basileului a fost introdusă relativ târziu în practica liturgică aferentă acestei etape din viața unui împărat bizantin – sub influența latină și ca urmare a unei crize de legitimitate cauzate de evenimentele petrecute în Constantinopol în anul 1204 – împăratul nu a avut până în acest moment „nevoie” de un astfel de ritual, tocmai pentru faptul că el primea harul divin direct de la Dumnezeu, fără a fi necesar și un mijlocitor (arhiereu)³². Astfel, aclamațiile reprezintă o importantă modalitate de evidențiere și expunere a atributelor imperiale, dar și de manifestare a puterii politice și religioase, aflată în „uzul” poporului, cel care reprezintă „obiectul” guvernării și motivul pentru care suveranul este responsabilizat în fața lui Dumnezeu. Astfel de exemple au următorul conținut: „Tu ai fost încununat împărat, din cer, cu mâna invincibilă a lui Dumnezeu”³³ sau „Ridică-te în slavă, putere imperială divină”³⁴. Toate aceste aclamații pot dezvolta o întreagă teologie pe baza legăturii dintre divin și uman sau dintre ceresc și pământesc, elemente care coexistă sinergic în aceeași persoană, cea a împăratului, conform gândirii bizantine.

Unul dintre principalele momente în care aclamațiile sunt prezente și în care evidențiază clar preeminența împăratului, dar și relația dintre muzică și puterea politică, este momentul încoronării, cu etapele sale aferente. În acest context,

³¹ Cf. Michael Angold, *Belle Époque or crisis? (1025-1118)*, în Jonathan Shepard, *The Cambridge History of the Byzantine Empire c. 500-1492*, Cambridge University Press, 2009, p. 604.

³² Cf. Ștefan S. Gorovei, Maria Magdalena Székely, *Moldova și „regalitatea sacră”*, în *De potestate. Semne și expresii ale puterii în Evul Mediu românesc*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2006, p. 193.

³³ Zoe Antonia Woodrow, *Imperial Ideology in Middle Byzantine Court Culture: the Evidence of Constantine Porphyrogenitus's de Ceremoniis*, Durham University, Durham, 2001, p. 129.

³⁴ *Ibidem*, p. 204.

basileul este aclamat de către membrii grupului (corului) „kractae”, adică ai facțiunilor cu următoarele versuri:

Corul „kractae” (cântăreții): „Aceasta este ziua Domnului, ziua cea mare. Aceasta este ziua vieții pentru romani. Aceasta este bucuria și gloria lumii, pe care coroana împărăției, demnă de capul vostru, s-a pus. Slavă lui Dumnezeu, Stăpânul tuturor. Slavă Domnului care v-a încununat capul. Slavă lui Dumnezeu care te-a pus împărat. Slavă Domnului care te-a slăvit astfel. Slavă lui Dumnezeu care s-a mulțumit să facă acest lucru. Iar cel ce te-a încununat, N. N., să fii împărat, cu propria Lui mână, să Te păzească pe tine în purpură tot timpul, împreună cu Augusta și cu porfirogeneții, pentru gloria și încurajarea romanilor. Fie ca Dumnezeu să asculte poporul tău (strigând).

Poporul: Mulți, mulți, mulți!

Cântăreții: Mulți ani; pentru mulți ani. Fie ca viața ta să fie lungă, N. N. și N. N., Împărați ai Romanilor!

Poporul: Fie ca viața ta să fie lungă.

Cântăreții: Fie ca viața voastră să fie lungă, slujitori ai Domnului!

Poporul: Fie ca viața ta să fie lungă!³⁵.

Aclamații similare continuă pe toată durata desfășurării încoronării, dedicate împăratului, porfirogeneților, co-împăratului, dar și miresei imperiale, urându-i-se bun venit în Constantinopol³⁶. De asemenea, trebuie menționat că în acest cadru aclamațiile se întrepătrund cu polihronioanele, sporind astfel fastul evenimentului și augmentându-i suveranului prerogativele.

Aclamațiile erau prezente și în momentul căsătoriei și înmormântării. Conținutul lor face referire la legătura omului cu Dumnezeu și invocă protecția divină asupra celor în cauză, dar și asupra poporului. O astfel de aclamație se interpretează după ceremonia religioasă a cununiei cuplului imperial: „Dumnezeu, Mântuitorul nostru, păzește-i pe împărați. Sfinte, de trei ori Sfinte, dă-le viață și sănătate. Duhule al tuturor sfinților, protejați pe Augusta. Doamne, viața lor pentru viața noastră. Întotdeauna Doamne, întărește acest Imperiu”³⁷. Cu ocazia acestui eveniment important din viața cuplului imperial se interpretează mai multe aclamații, eșalonate pe diferite etape, corespunzătoare mai multor momente importante ale ceremonialului³⁸.

³⁵ Egon Wellesz, *op. cit.*, 1961, p. 110.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ Zoe Antonia Woodrow, *op. cit.*, p. 149.

³⁸ Cf. *Ibidem*, p. 149-150, 152-154.

De asemenea, le întâlnim și în cazul victoriilor militare și chiar în contexte politice favorabile Imperiului sau manifestări spectaculoase, care atrăgeau mulțimea. Împăratul Teofil, biruitor în Asia, la întoarcerea în Constantinopol a fost aclamat de către popor cu următoarele cuvinte: „Fii binevenit, neasemuitul nostru șef de facțiune”³⁹. După victoriile arabe ale împăratului Constantin al VII-lea, la întoarcerea victorioasă, membrii facțiunilor îl aclamau cu cuvintele: „Slavă lui Dumnezeu care a triumfat asupra agarenilor! Slavă lui Dumnezeu care a distrus orașele arabilor! Slavă lui Dumnezeu care a amestecat detractorii Născătoarei de Dumnezeu!”⁴⁰. Împăratul Nichifor al II-lea Focas, victorios și el în lupta contra arabilor, în fastuoasa sa intrare triumfală a fost întâmpinat de mii de cântece și aclamații ale facțiunilor⁴¹, astfel: „Iată steaua de dimineață ale cărei raze întunecă soarele; al saracinilor ruină, Nichifor împărat”, aclamație urmată de un polihronion⁴².

Sărbătorile religioase erau și ele un prilej foarte bun de aclamare a suveranului. Astfel, de „Nașterea Domnului”, poate cea mai importantă sărbătoare de la curtea bizantină, dar și singura dată din an când instrumentele muzicii laice acompaniau cântarea psalților⁴³, împăratul era celebrat la ieșirea din apartamentele sale. Încă de dinaintea apariției sale, „Albaștrii” cântau următorul vers, pe glasul al treilea: „Steaua anunță Soarele, Hristos se ridică în Betleem din sânul Fecioarei”⁴⁴. Prima recepție a suveranului se făcea în felul următor:

Cântăreții (kractae): „Mulți, mulți, mulți”.

Poporul: „Mulți ani pentru mulți ani”.

Cântăreții: „Pentru voi, mulți ani, o divină putere regală (împărătească)”.

Poporul: „Pentru voi, mulți ani” (de trei ori).

Cântăreții: „Mulți ani vouă, cutare, autocrați ai romanilor”.

Poporul: „Mulți ani pentru voi” (de trei ori).

³⁹ Nicolae Iorga, *Istoria vieții bizantine*, Editura Enciclopedică Română, București, 1974, p. 303.

⁴⁰ Alfred Rambaud, *L'empire grec au dixième siècle. Constantine Porphyrogénète*, Librairie A. Franck, Paris, 1870, p. 433.

⁴¹ Gustave Schlumberger, *Un empereur byzantin au dixième siècle Nichéphore Phocas*, Librairie de Firmin-Didot et Ce, Paris, 1890, p. 100.

⁴² Egon Wellesz, *op. cit.*, 1931-1933, p. 18.

⁴³ Sebastian Barbu-Bucur, *op. cit.*, p. 138; Ruth Macrides, J. A. Munitiz, Dimiter Angelov, *Pseudo-Kodinos and the Constantinopolitan Court: Offices and Ceremonies*, Ashgate Publishing Limited, Farnham, 2013, p. 439.

⁴⁴ Constantin VII Porphyrogénète, *Le livre des cérémonies*, tome I, livre I – chapitres 1-46 (37), texte établi et traduit par Albert Vogt, Paris, 1935, p. 29. Conform unei alte surse, acum se cânta: „Dumnezeu să vă protejeze suveranitatea rânduită în mod divin, încoronat și protejat, puternic și sfânt pentru mulți ani”. Cf. Egon Wellesz, *op. cit.*, 1931-1933, p. 18.

Cântăreții: „Mulți ani vouă, cutare, suverani ai romanilor”.

Poporul: „Mulți ani vouă” (de trei ori).

Cântăreții: „Mulți ani vouă, suveranilor, împreună cu suveranele și porfirogeneții”.

Poporul: „Dumnezeu să vă înmulțească puterea voastră sfântă și regală pentru mulți ani”⁴⁵.

La a doua recepție, în fața bisericii „Sfinților Apostoli”, „Verzii”, înainte de sosirea suveranului, cântau pe glasul al treilea: „Cel care este fără mamă în cer și fără tată pe pământ” și iarăși: „Creatorul și iubitorul de oameni, acceptă să se nască om”, iar după ce basileul apărea, se cânta:

Cântăreții: „Mulți, mulți, mulți”.

Poporul: „Mulți ani, pentru mulți ani”.

Cântăreții: „Mulți ani vouă, vouă, alegerea Trinității”.

Poporul: „Sfânt” (de trei ori).

Cântăreții: „Mulți ani vouă, cutare, autocrați ai romanilor”.

Poporul: „Sfânt” (de trei ori).

Cântăreții: „Mulți ani vouă, cutare, suverani ai romanilor”.

Poporul: „Sfânt” (de trei ori).

Cântăreții: „Mulți ani vouă, suveranilor, împreună cu suveranele și porfirogeneții”.

Poporul: „Dumnezeu să vă înmulțească puterea voastră sfântă și regală pentru mulți ani”⁴⁶.

A treia recepție, în interiorul palatului Chalke, presupunea cântarea pe glasul al treilea a versului: „Rupând lanțurile păcatului, Dumnezeu este înconjurat de îngeri în iesle”, de către „Albaștri”⁴⁷.

A patra recepție, în afara palatului Chalke, „Albaștrii” și „Albii”, cântau pe glasul al treilea: „Steaua înaintează și strălucește peste peșteră pentru a indica magilor pe Stăpânul soarelui. Un copil a apărut și trupul născut din Fecioară face să dispară vechea neascultare a lui Adam. Acesta Însuși păstrează puterea voastră suveranilor pentru mulți ani, pentru preamărirea romanilor”⁴⁸. La fel ca la precedenta recepție, aceste imnuri erau cântate de membrii facțiunilor împreună cu poporul.

⁴⁵ Constantin VII Porphyrogénète, *op. cit.*, p. 29-30.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 30.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 31.

⁴⁸ *Ibidem*.

A cincea recepție, la locul numit „al lui Achilleus”, „Verzii” și „Roșii”, împreună cu poporul, cântau pe glasul întâi: „Cel care este fără mamă în cer și fără tată pe pământ”⁴⁹.

A șasea recepție, la orologiul „Sfintei Sofia”, „Verzii” și „Albii”, cântau pe glasul al treilea: „Fecioara la Betleem a deschis raiul cel din Eden, din ea Hristos Dumnezeu nostru, mulțumindu-se că s-a născut, pentru că ea, având în trup, din dragoste pentru oameni [...]”⁵⁰. Ajuns la destinație, împăratul mergea la locul său obișnuit, iar

Cântăreții cântau: „Mulți, mulți, mulți”.

Poporul: „Mulți ani, pentru mulți ani”.

Cântăreții: „Pentru că Stăpânul și Creatorul al tuturor lucrurilor”.

Poporul: „Mulți ani vouă” (de trei ori).

Cântăreții: „Care este născut din Sfânta Fecioară”.

Poporul: „Mulți ani vouă” (de trei ori).

Cântăreții: „Înmulțească anii voștri, la fel și suveranelor și porfirogeneților”.

Poporul: „Dumnezeu să vă înmulțească puterea voastră sfântă și regală pentru mulți ani”⁵¹.

Întoarcerea împăratului la reședința sa presupunea, de asemenea, un ritual similar⁵². Toate celelalte sărbători aveau o desfășurare asemănătoare din punct de vedere ceremonial, doar textele diferă, întrucât sunt adaptate la specificul sărbătorii respective⁵³. De aceea, nu vom relua toată rânduiala, ci vom oferi doar câte un exemplu, pentru cele mai importante astfel de sărbători.

În prima zi de Paști aclamațiile invocau protecția divină pentru împărat, împărăteasă și copiii acestora. „Verzii” îl aclamau astfel: „Cel care domnește cu Tatăl Său dincolo de timp, a vorbit în cele din urmă cu oamenii și pe Cruce a întemnițat Iadul și moartea prin învierea Sa cea de a treia zi. El a permis învierea morților. Fie ca El să slăvească puterea voastră, împăraților, prin victorii asupra barbarilor”⁵⁴, iar „Albaștrii”: „Hristos, supunându-se crucii și morții, a coborât de bunăvoie în mormânt și a zdrobit porțile Iadului prin puterea Sa divină. El permite învierea tuturor oamenilor care au murit de la început. Astăzi creația sărbătorește

⁴⁹ *Ibidem.*

⁵⁰ *Ibidem.*

⁵¹ *Ibidem*, p. 32.

⁵² *Cf. Ibidem*, p. 32-34.

⁵³ *Ibidem, passim.*

⁵⁴ Zoe Antonia Woodrow, *op. cit.*, p. 111.

un dublu Paște, văzându-vă sceptrul, împăraților, ridicăți-vă odată cu învierea lui Hristos”⁵⁵. În a doua zi, Lunea Paștelui, basileul era aclamat astfel: „Doamne, mântuiește pe împărații romanilor. Doamne, mântuiește-i pe cei care au fost încoronați de Tine. Doamne, mântuiește-i pe împărați, pe Augusta și pe porfirogeneți. Întotdeauna, Dumnezeu nostru înviat, păzește împărații. Născătoare de Dumnezeu ocrotește porfirogeneții”⁵⁶. În acest caz, pluralul „împărați” face referire la împăratul propriu-zis și la co-împăratul său, situație politică specific bizantină, întâlnită și mai sus.

Cu ocazia Rusaliilor, aclamațiile aveau de asemenea un consistent conținut teologic, accentul punându-se pe încoronarea divină a suveranului și pe nimicirea dușmanilor. În a cincea recepție din drumul spre Sfânta Sofia, partida „Verzilor” amintește de răstignirea Mântuitorului și învierea Sa din morți și-i urează împăratului să biruiască pe barbari, aceeași idee fiind exclamată și de „Albaștri”⁵⁷. O asemenea aclamație are următoarea formă: „Hristos, care a atras popoarele către cunoașterea adevărului prin limbi [ca] de foc, binefăcători încoronați de Dumnezeu, prin mijlocirea Duhului, El însuși a așezat pe prețiosul tău cap coroana sfântă. De aceea, invocăm din toată inima fără încetare: Doamne, care stăpânești veșnic păstrează pentru noi bucuria și exaltarea romanilor”⁵⁸.

Sărbătoarea Sfântului Ilie (dar și altele) era marcată și ea cu trei zile de serbări prin scenete cu caracter religios, dansuri, aclamații, cântece, procesiuni și curse de cai⁵⁹.

Sărbătorile populare, cu ocazia diferitelor etape importante ale anului, precum cele puse în legătură cu recolta (culegerea strugurilor), erau marcate tot prin aclamații. Astfel, după binecuvântarea de către patriarh a strugurilor, facțiunile „Verzilor” și „Albaștrilor” aclamau astfel: „Din câmpul cunoașterii Stăpânului înțelepciunii, noi, ordinul sacru al onorabililor patricieni, am adunat flori și, oferind multe cântece, participând la acest plăcut har, vom încununa capul ca o parfumată casă a gândurilor. De aceea, Împăratul nemuritor al Universului permite ca lumea să se bucure de acest festival al puterii imperiale, al N. N., împăratul încununat de Dumnezeu și uns”⁶⁰.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 110.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 110-111.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 111.

⁵⁹ Louis Bréhier, *Civilizația bizantină*, traducere Nicolae Spinescu, Editura Științifică, București, 1994, p. 321.

⁶⁰ Egon Wellesz, *op. cit.*, 1961, p. 112.

Recepțiile și mesele festive oferite de împărat, în general diferiților oaspeți importanți veniți în Constantinopol, erau prilejuri în care aclamațiile înfrumusețau atmosfera și evidențiau puterea basileului. Astfel de aclamații erau prezente sub următoarea formă: „Domnul, cel care te-a încununat, El, creatorul tuturor lucrurilor îți înmulțește anii” sau „Doamne, păzește-i pe cei pe care i-ai încununat”⁶¹.

Prezența aclamațiilor se făcea simțită chiar și în cadrul sinoadelor bisericești. După încheierea ședințelor acestora și după proclamarea adevărului de credință stabilit acolo, împăratul, dar și alte persoane importante participante la sinod, precum patriarhul, erau aclamate. Acest fapt este important, deoarece riguroasele dezbateri teologice din cadrul ședințelor și hotărârile acestora, deși erau stabilite de mai-marii Bisericii, erau proclamate ca norme în numele împăratului, cel care propune stabilirea unui astfel de sinod în numele Imperiului⁶². Așadar, la sinodul din anul 448 din Constantinopol, împăratul Teodosie al II-lea este aclamat prin cuvintele: „Τῷ ἀρχιερεῖ βασιλεῖ” (Pentru arhiepiscopul împărat)⁶³. La sinodul de la Calcedon din anul 451, al IV-lea Ecumenic, împăratul Marcian este aclamat prin cuvintele: „Τῷ ἱερεῖ, τῷ βασιλεῖ, Sacerdoti imperatori multos annos”. Tot aici, episcopii salută prin aclamații sentința de achitare postumă a episcopilor Flavian al Constantinopolului și Eusebiu al Dorileei, precum și condamnarea lui Dioscur al Alexandriei și a simpatizanților lui prin cuvintele: „Aceasta este sentința cea dreaptă. La mulți ani conducătorilor adunării. Sfinte Dumnezeule, Sfinte tare, Sfinte fără de moarte, miluiește-ne pe noi! La mulți ani împăratului! Nelegiuitul fuge întotdeauna. Hristos a învins pe Dioscur...”⁶⁴. Același lucru se întâmplă și la sinodul al VII-lea Ecumenic, din anul 787, convocat de împărăteasa Irina pentru a apăra ortodoxia de iconoclaști. După încheierea ședințelor și după semnarea actelor oficiale ale sinodului de către împărăteasă, au început aclamații prelungite, evenimentul urmând a fi serbat în continuare la Hipodrom⁶⁵.

⁶¹ Zoe Antonia Woodrow, *op. cit.*, p. 129. Cf. și *Ibidem*, p. 181-194.

⁶² M. J. D'Ortigue, *Dictionnaire liturgique, historique et théorique de plain-chant et de musique d'église au moyen âge et dans les temps modernes*, Paris, 1854, p. 18-22.

⁶³ Loius Bréhier, *Notes sur l'histoire de l'enseignement supérieur à Constantinople*, în *Byzantion*, tome IV (1927-1928), p. 19.

⁶⁴ *Mansi*, 6,936. C.; cf. și Hardouin, t. II, p. 272 *apud* Pr. Petre Vintilescu, *Despre poezia imnografică din cărțile de ritual și cântare bisericească*, Editura Partener, Galați, 2006, p. 139.

⁶⁵ Jean-Louis Rieusset, *Irène de Byzance. La seule femme Empereur romain*, Académie des Sciences et Lettres de Montpellier, séance du 2 février 2004, p. 8; Edward Gibbon, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, vol. IX, London, 1820, p. 128. Pentru ampla aclamație dedicată

Fiecare apariție a împăratului la Hipodrom constituia o ocazie în care acesta era aclamat. Hipodromul reprezenta cel mai propice loc în care aclamațiile se puteau interpreta, deoarece acolo se desfășurau unele dintre cele mai importante evenimente ale urbei, unde participa atât împăratul împreună cu elita politică, cât și poporul. De aceea, aclamațiile presupun aici și participarea masivă a locuitorilor cetății, cei care întruchipează personajul colectiv și a cărui voce se face auzită și chiar ascultată. Fiecare eveniment sportiv, ceremonie sau orice era de interes public, „beneficia” de anumite aclamații, în funcție de specificul manifestării respective. Multitudinea și diversitatea aclamațiilor perorate aici ne indică faptul că ceremonialul bizantin, care are ca nucleu pe împărat, era extraordinar de dens, fiecare mică etapă fiind clarificată și stabilită în prealabil, totul desfășurându-se conform unui protocol strict reglementat⁶⁶.

Importanța aclamațiilor în societatea bizantină reiese și la vizita țarului bulgar Simeon I la Hebdomon, unde este întâmpinat cu aclamații. Ca urmare a acestui fapt, măgulitor pentru un suveran străin, țarul hotărăște să-și schimbe pecetea, înlocuind-o cu una pe care era inscripționată aclamația: „Simeon împărat făcător de pace, mulți ani”, cu care a fost primit de bizantini⁶⁷.

Cu toate că aclamațiile aveau un rol cât se poate de pozitiv, fiind o modalitate de a ura și evidenția prosperitatea și puterea, există și unele excepții. În contextul Răscoalei Nika petrecută în anul 532, în timpul domniei lui Iustinian, membrii facțiunii, la apariția împăratului în Hipodrom, l-au întâmpinat cu aclamații batjocoritoare și cu fluierături, cerându-i abdicarea⁶⁸. Observăm de aici că aclamațiile reprezentau și o modalitate de exprimare a părții negative, dar și că folosirea lor era foarte importantă din moment ce, chiar în caz de nemulțumiri și răscoală, sentimentele și opțiunile maselor erau făcute cunoscute tot prin intermediul lor. Putem chiar considera că aclamațiile erau cea mai eficientă formă de comunicare a maselor cu împăratul, dar și cea mai sigură, în măsura în care vocea colectivă era mai puternică și mai lesne de ascultat.

împăratului Constantin al V-lea, după sinodul iconoclast din anul 754 de la Hieria, vezi Martin Hinterberger, *Phthonos: A Pagan Relic in Byzantine Imperial Acclamation?*, în Alexander Beihammer, Stavroula Constantinou, Maria Parani (edit.), *Court Ceremonies and Rituals of Power in Byzantium and the Medieval Mediterranean*, Brill, Leiden•Boston, 2013, p. 53.

⁶⁶ Cf. Zoe Antonia Woodrow, *op. cit.*, p. 201-236.

⁶⁷ Paul Stephenson, *Byzantium's Balkan Frontiers. A Political Study of the Northern Balkans, 900-1204*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, p. 22.

⁶⁸ Jonathan Harris, *Constantinople: Capital of Byzantium*, Hambledon Continuum, New York, 2007, p. 139.

Aclamații adresate împărăteselor

Exceptându-l pe monarh, cel care este incontestabil centrul ceremonialului aulic bizantin, au existat aclamații dedicate și altor persoane importante ale Imperiului, unele de sânge regal, precum împărătesele și familia imperială, dar și demnitarilor politici și eclesiastici, în funcție de atribuțiunile pe care le avea fiecare. De-a lungul istoriei Imperiului Bizantin, împărătesele au avut un rol foarte important. Ele erau cele ce se ocupau cu bunul mers al ceremonianului de la Curte, participau alături de împărat la serbările și întâlnirile oficiale, unele dintre ele însoțeau pe suveran în campaniile militare, puteau proclama și susține sinoade bisericești, unde se stabileau adevăruri dogmatice și asigurau, după caz, regența. Împărătesele regente erau recunoscute oficial prin monede, aclamații și prin formule de adresare⁶⁹. Ca urmare a acestor atribuțiuni, în semn de respect și prețuire, poporul, prin reprezentanții săi, le aclamau cu versuri special concepute. Astfel, la sărbătoarea cu vechi reminiscențe păgâne numită „Brumalia”, participa împărăteasa însoțită de femeile de la Curte, adresându-i-se de către cântăreții de la bisericile „Sfânta Sofia” și „Sfinții Apostoli” poeme (polihronioane) pentru a-i slăvi onoarea. Cu acest prilej, putem constata o altă dovadă a participării cântăreților bisericești la sărbătorile laice și strânsa legătură dintre muzica bisericească și cea laică⁷⁰, caracteristică uneori și spațiului românesc. La sărbătoarea „Floriilor” împărăteasa participa la banchete alături de împărat și de înalții demnitari și primea aclamații asemenea prinților, unele fiind compuse special pentru ea⁷¹.

Atunci când un împărat se căsătorea, ceremonia cununiei se desfășura după încoronare, deoarece împărăteasa participa la actul suveranității, alegerea ei fiind considerată a fi de sorginte divină. O etapă a acestei ceremonii era rezervată aclamațiilor adresate de gărzi, apoi de popor: „Dumnezeu să mântuiască pe Augusta!”. La finalul ceremoniei căsătoriei, la ieșirea din biserică, în drumul spre camera nupțială, cuplul imperial era flancat de popor. Acesta aclama pe împărăteasă: „Fii binevenită, tu care împodobești purpura! Fii binevenită tu pe care toți te doresc! După acest ritual poporul era lăsat să ajungă până în preajma patului mirilor, unde urmează un nou șir de aclamații⁷².

⁶⁹ Lynda Garland, *Împărătesele Bizanțului. Femeile și puterea în Bizanț între anii 527 și 1204*, traducere Maria Yvonne Băncilă și Damina Alexandru Anfile, Editura Nemira, București, 2014, p. 19.

⁷⁰ Guglielmo Cavallo, *Omul bizantin*, Editura Polirom, Iași, 2000, p. 4.

⁷¹ Charles Diehl, *Figuri bizantine*, vol. I, p. 186-197.

⁷² *Ibidem*, p. 189-191.

Așa cum am arătat până acum, căsătoria și încoronarea viitorului împărat se făceau într-o anumită ordine, nerespectată în cazul împăratului Alexios I Comnen (încoronat în anul 1081) și a soției sale Irene, care nu a beneficiat de acest tipic, din cauza intrigilor din interiorul familiei imperiale. În contextul jocurilor politice pentru ocuparea tronului imperial, Gheorghe Paleologul, comandantul flotei, a dispus la intrarea în capitală aclamarea celor doi miri, dar cei din tabăra Comnenilor au încercat să-i oprească, pentru a nu uni numele Irenei cu cel al lui Alexios în aclamații. Gheorghe Paleologul nefiind de acord cu acest fapt a strigat partizanilor Comnenilor: „Nu pentru voi am pus la cale această acțiune, ci din pricina Irinei de care voi vorbiți”, apoi a poruncit aclamarea Irinei în același timp cu Alexios⁷³.

La decesul împăratului Zenon, petrecut în anul 491, împărăteasa Ariadna este cea care convoacă consiliul în care urma să se aleagă noul împărat. Observăm de aici că împărăteasa avea în mod legitim autoritatea supremă în lipsa împăratului și poporul recunoaște acest drept prin aclamații⁷⁴. De aceeași reputație se bucură și Athenais-Evdochia, care în anul 439, la întoarcerea în Constantinopol, este întâmpinată de către mulțime cu aclamații.

Împărăteasa Teodora, soția lui Iustinian, a fost încoronată alături de acesta la „Sfânta Sofia”, apoi la Hipodrom, locul unde ea era cunoscută – nu neapărat într-un mod pozitiv, din cauza profesiei pe care o practica înainte de a deveni împărăteasă – a fost aclamată zgomotos de mulțime⁷⁵. Același tratament a fost aplicat și împărătesei Irina la căsătoria ei cu împăratul Leon, în anul 768. Aceasta a fost omagiată de marii demnitari ai Imperiului, apoi a fost aclamată de populație la apariția ei în balconul salonului celor „Nouăsprezece paturi”⁷⁶.

Revoluția din anul 1042 din Constantinopol, când Mihail al V-lea o înlătură pe Zoe, asociata la conducerea Imperiului, pune populația – care era împotriva împăratului – în situația de a o proclama pe Teodora, asociată și ea la tron, dar care se retrăsese la Mănăstirea Petrion. Aceștia o scot pe Teodora din mănăstire și traversează orașul spre „Sfânta Sofia” în uralele și aclamațiile mulțimii⁷⁷.

⁷³ Nicolae Bănescu, *Chipuri din istoria Bizanțului*, p. 183; Charles Diehl, *Figuri bizantine*, vol. II, traducere Ileana Zara, Editura Pentru Literatură, București, 1969, p. 102; Ana Comnena, *Alexiada*, volumul I, traducere Marina Marinescu, Editura Minerva, București, 1977, p. 112-113.

⁷⁴ Nicolae Bănescu, *Istoria Imperiului Bizantin*, vol. I, Editura Anastasia, București, 2000, p. 348.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 445; Charles Diehl, *Figuri bizantine*, vol. I, p. 223.

⁷⁶ Charles Diehl, *Figuri bizantine*, vol. I, p. 238.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 397.

Aclamații adresate familiei imperiale, demnitarilor politici și ecleziastici

Așa cum am amintit, aclamațiile îi gratulau și pe cei din anturajul împăratului, începând cu familia acestuia, dar și pe unele persoane importante ale Curții. Spre exemplu, demnitarii cu funcții militare, mai ales în contextul victoriilor pe câmpul de luptă, beneficiau de aclamații și de recunoștința colectivă, tocmai pentru că erau reprezentanți și executori ai voinței imperiale. De aceeași cinste se bucura și patriarhul, cel care era conducătorul Bisericii, aflată într-o strânsă legătură cu Statul, relație definitivă a lumii bizantine.

În cuprinsul lucrării *De ceremoniis aulae Byzantinae*, redactată de către împăratul Constantin al VII-lea Porfirogenetul, sunt prezentate alte feluri de aclamații, aduse de către partide după nașterea copilului imperial. Aceste aclamații reprezentau doar un fragment din perioada de o săptămână de sărbătoare. În ziua nașterii, membrii Senatului intrau în palat pentru a-l felicita pe împărat și pentru a-și exprima dorința ca nou-născutul să conducă și să moștenească drepturile parentale, pentru bunul mers al Imperiului. În cea de-a treia zi au loc aclamațiile partidelor. Două zile mai târziu, aproximativ două sute de bărbați, reprezentând partidele și „tagmata”, se adunau la Hipodrom pentru a aclama porfirogenetul, folosindu-i numele pentru prima dată⁷⁸.

La nașterea Anei Comnena, la ceremonia de sărbătorire a evenimentului, încă din leagăn i s-a pus diadema imperială și a fost aclamată, menționându-i-se numele, asemenea unui suveran. Tot atunci a fost logodită cu Constantin Dukas, cei doi fiind aclamați și împreună⁷⁹.

Tot în aceeași lucrare a împăratului bizantin sunt redată și exemple cu textul folosit pentru diferitele aclamații, de unde observăm că reprezentanții poporului salutau copilul imperial la nașterea acestuia strigând:

Cântăreții „kractae”: „Pentru împărați”.

Poporul: „Zile de fericire prin victorii”.

Cântăreții: „Și altele pentru ei?”

Poporul: „Și întărește-i pe ei, da, Doamne, protejează-i, da, Doamne, zile de fericire prin victorii”.

Cântăreții: „Pentru Augusta”.

Poporul: „Zile de fericire prin victorii”.

Cântăreții: „Și altele pentru ei?”

⁷⁸ Zoe Antonia Woodrow, *op. cit.*, p. 157.

⁷⁹ Charles Diehl, *Figuri bizantine*, vol. II, p. 79; Ana Comnena, *op. cit.*, p. 336-337.

Poporul: „Și întărește-i pe ei, da, Doamne, protejează-i, da, Doamne, zile de fericire prin victorii”.

Șirul aclamațiilor continuă și pentru membrii Senatului, dar și pentru conducătorul armatei, în aceeași manieră⁸⁰.

După ce se termină aclamația, fiecare frază se repetă de trei ori de către ceilalți membri ai partidelor:

Dumnezeu să dea împăraților ortodocși zile frumoase și fericite.

Dumnezeu să dea nenumărate zile frumoase Imperiului.

Dumnezeu să dea zile frumoase Augustei și Porfirogeneților.

Dumnezeu să dea victorii (N) și (N).

Dumnezeu să dea zile frumoase și aniversări (N), Porfirogenetului, pe care l-ai născut. Duhule Sfinte, protejeaz-o pe Augusta; Maica Domnului, apără pe Porfirogeneți. Întotdeauna, Sfinte Doamne, ține-i pe împărați.

Doamne, viața noastră o dăm pentru viața lor.

La final, toată lumea spune într-un glas: „Dumnezeu să le dea mulți ani”⁸¹.

De aproximativ același tratament beneficiau și liderii Senatului la alegerea acestora în funcție. În drumul lor de la „Sfânta Sofia”, locul unde au primit binecuvântarea, spre vestibulul Chalke, mulțimea îi saluta cu aclamațiile convenite patricienilor⁸². De asemenea, întâlnim folosirea aclamațiilor și în cazul instalării unui guvernator în provinciile imperiului. Nichifor Melissenos, la instalarea lui ca cezar și guvernator al Tesalonicului în anul 1079, a fost aclamat și a beneficiat de toate onorurile convenite unei astfel de demnități⁸³.

Aclamațiile erau adresate cu preponderență familiei imperiale, dar existau și excepții, așa cum am arătat până acum. O altă excepție face referire la aclamarea patriarhului Constantinopolului, Teodosie. În contextul răscoalei din anul 1182 iscate din cauza conspirațiilor la tron, patriarhul a fost depus din treaptă de adversarii politici ai părții pe care o susținea. Populația nu a fost mulțumită de decizie și a „contribuit” la repunerea în funcție: „orașul întreg readuse în triumf pe patriarh în „Sfânta Sofia”, pe străzile pline de parfumuri și de tămâie și răsunând de zgomotul aclamațiilor”⁸⁴.

⁸⁰ Zoe Antonia Woodrow, *op. cit.*, p. 158.

⁸¹ *Ibidem*.

⁸² Avril Cameron, *op. cit.*, p. 117.

⁸³ Ana Comnena, *op. cit.*, p. 96.

⁸⁴ Charles Diehl, *Figuri bizantine*, vol. II, p. 151.

Extrem de important este și faptul că, din vechile aclamații provin formulele melodice actuale de introducere în cele opt glasuri ale muzicii religioase bizantine și de tradiție bizantină, numite apihime. Acestea sunt intonate de psalți la începutul unei cântări pentru a introduce în atmosfera muzicală specifică glanului/ehului respectiv cântarea care urmează să fie interpretată. Respectiv *apihime* sunt: „ananes”, „neanes”, „nana”, „aghia”, „aanes”, „neheanes”, „aneanes”, „neaghie” și reprezentau un anumit fel de intonare sau de aclamare, iar la apariția împăratului (sau persoanei căreia îi era aclamația dedicată), prin strigarea unei astfel de formule, poporul era înștiințat să aclame într-un anumit fel. Acest aspect este surprins și în *De ceremonii aulae Byzantinae*, fapt care ne indică importanța aclamațiilor și a formulelor lor introductive, care au fost preluate de muzica bisericească sau au fost o caracteristică comună a muzicii laice și religioase în Imperiul Bizantin, care nu de puține ori erau întâlnite la același fel de manifestare publică, având același specific – referindu-ne aici la aclamații și polihronioane –, formule păstrate până astăzi în practică muzicală religioasă de sorginte bizantină⁸⁵.

Aclamațiile reprezintă o dovadă clară a celebrei sintagme „simfonia bizantină”, cea care a caracterizat Imperiul Bizantin și specificul său creștin ortodox, implementat în politica de Stat, care a constituit imaginea oficială a politicii bizantine, în care Biserica era nedespărțită de Stat.

Aclamațiile în Țările Române

În ceea ce privește Țările Române, aclamațiile pot fi întâlnite și aici, fără însă a putea afirma că ceremonialul bizantin referitor la acestea a fost preluat întocmai și nici că au avut impactul pe care îl aveau în societatea bizantină. Totuși, există exemple care ne indică uneori asemănări destul de elocvente cu lumea bizantină, din acest punct de vedere și credem că modelul preluat de români are la bază substratul practicat în marele Imperiu ortodox, așa cum și în alte numeroase cazuri sursa de inspirație a fost aceeași.

Adoptând o abordare cronologică, primul exemplu de aclamație vine chiar din timpul lui Ștefan cel Mare. Atunci când a ocupat scaunul domnesc al Moldovei, acesta s-a bucurat și de sprijinul popular întrucât, la întrebarea dacă țara îl vrea domn, poporul a răspuns prin aclamația: „În mulți ani de la Dumnezeu să

⁸⁵ Cf. T. W. L. Berkers, *Spectacle, Power & Romanness in Byzantium. The Use of Roman Heritage in the Ceremonial Practices in the Hippodrome (10th-century)*, Master's Thesis, Radhoud University Nijmegen, 2017, p. 40.

domnești”⁸⁶. Aclamația în cauză seamănă, cel puțin din punct de vedere al textului, cu cele bizantine, rostite în situații similare; și aici Dumnezeu este privit ca stăpân absolut, cel în numele și sub protecția căruia se va derula domnia. De asemenea, după victoria de la Vaslui, din anul 1475, Ștefan cel Mare a fost aclamat de mitropolit și de preoții ieșiți în întâmpinarea sa, astfel: „Să trăiască țarul”⁸⁷. Putem observa din nou similitudini între Imperiul Bizantin și Țările Române; succesul militar este una dintre ocaziile în care se manifestă susținerea populară față de suveran, cinstindu-i-se memoria, iar termenul „țar” pare să indice entuziasmul colectiv, ce-i animă pe cei prezenți și care augmentează prerogativele și titulatura domnului.

O desfășurare ce seamănă pe alocuri cu ascensiunea împăraților bizantini la tron, s-a petrecut și în cazul lui Neagoe Basarab, cel care, în contextul shimbului de domnie de la începutul secolului al XVI-lea, este „convins” de popor să le fie domn, în pofida voii sale, astfel: „Iar nărodul tot striga și zicea cătră dînsul: Iată, nu va Dumnezeu să fie altul, nici noi, ci numai tu să fii noao domn”⁸⁸. Observăm, în primul rând, acea gândire specific creștină (ortodoxă) și bizantină, în care suveranul – indiferent de modalitatea de a accede la tron – este catalogat a fi trimis de Dumnezeu, devenind ulterior, prin sprijinul popular și prin oncțiune, unsul lui Dumnezeu. De asemenea, modalitatea în care Neagoe Basarab se bucură de aportul poporului se aseamănă din nou foarte mult cu practica similară din Imperiul Bizantin când, după cum am văzut deja, poporul are un cuvânt de spus în acest sens, manifestându-și suportul prin aclamații, de cele mai multe ori cu un conținut teologic sau care fac trimitere la divinitatea supremă. Bineînțeles că nu trebuie uitată circumstanțele și nici jocul politic din spatele fiecărei schimbări de domn sau de suveran în general, care nu implică decât arareori elecțiunea pe baza popularității în rândul maselor. Însă, ceea ce ne interesează aici este modalitatea în care oamenii simpli își manifestă acordul pentru noua domnie, precum și similaritățile cu Bizanțul, din același punct de vedere.

Prezența aclamațiilor în diferite contexte și sub diferite forme poate fi observată din mai multe exemple. Dintr-un raport din 4 mai 1562, al agentului imperial Ioan Belsius, cel care era însărcinat ca intermediar în obținerea domniei

⁸⁶ Grigore Ureche, *Letopiseșul Țării Moldovei*, ediție îngrijită, studiu introductiv, indice și glosar de P. P. Panaitescu, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1958, p. 83.

⁸⁷ Ioan Bogdan, *Cronicle slavo-române din sec. XV-XVI*, ediție revizuită și completată de P. P. Panaitescu, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1959, p. 18.

⁸⁸ *Istoria Țării Românești 1290-1690. Letopiseșul cantacuzinesc*, ediție critică întocmită de C. Grecescu și D. Dimonescu, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1960, p. 23.

Moldovei de către Despot Vodă, observăm că domnul, aflând că a primit domnia țării, a dispus să se tragă salve de bombardă „în semn de bucurie și de aclamație”⁸⁹ (ouantis signa⁹⁰). În acest caz, nu trebuie să ne gândim la aclamațiile bizantine, ci doar la o manifestare de bucurie și triumf, specifică atmosferei militare, „șenlic” în limbajul vremii. Într-un alt context, cel al întrevederii contelui Cavriolo cu Radu Șerban, pentru a-i înmâna steag de domnie din partea habsburgilor, la intrarea alaiurilor reunite (al contelui și al domnului) în Târgoviște, au fost întâmpinați cu „aclamații de fericire și bucurie”⁹¹ („acclamationi di giubilo, e di letitia”⁹²).

De sărbătoarea Învierii, la Curtea Țărilor Române, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, conform relatării lui De la Croix, la slujba religioasă, după citirea Evangheliei și înainte de intrarea în biserică și de începerea canonului Paștelui, muzica (meterhaneaua) a cântat și s-au descărcat tunuri și puști în aclamațiile poporului, care făceau să răsunе cerul de „cuvintele de înviere” pe care și le rosteau reciproc oamenii, îmbrățișându-se⁹³. Cu siguranță, aclamațiile reperate de autorul relatării constau în urarea „Hristos a înviat!” și în răspunsul „Adevărat a înviat!”, specifică perioadei pascale și nu aclamații după modelul bizantin deși, referindu-ne la mesajul transmis, acestea nu diferă prea mult. Ceea ce diferă însă, este modalitatea de aplicare, adresantul și, desigur simbolismul.

Un alt exemplu este relatarea lui Philippe le Masson Dupont care vorbește, în calitate de martor ocular, despre evenimentele politice petrecute în Moldova anilor 1685-1686. Astfel, intrarea regelui Ioan Sobieski în Iași, escortat fiind de un număr relativ mic de soldați, s-a produs pe fundalul sonor al aclamațiilor și al izbucnirilor de bucurie ale poporului⁹⁴. În acest context, aclamațiile au anvergura urărilor adresate în cazul intrărilor triumfale, care nu diferă din punct de vedere al conținutului de cele discutate până acum. Același episod, conform relatării lui François Paulin Dalérac, s-a petrecut prin întâmpinarea regelui de către Dosoftei,

⁸⁹ *Călători străini despre Țările Române*, vol. II, îngrijit de Maria Holban, M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, Editura Științifică, București, 1970, p. 156.

⁹⁰ *Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki*, volumul II, partea I, 1451-1575, București, 1891, p. 408.

⁹¹ *Călători străini despre Țările Române*, vol. IV, îngrijit de Maria Holban, M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, Editura Științifică, București, 1972, p. 320.

⁹² Ciro Spontoni, *Historia della Transilvania*, Venetia, 1638, p. 248.

⁹³ *Călători străini despre Țările Române*, vol. VII, îngrijit de Maria Holban, M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, Editura Științifică și Pedagogică, București, 1980, p. 267.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 301.

mitropolitul Moldovei, împreună cu boierii țării și cu întreg orașul Iași, cu mare pompă și zgomot produs de salvele de tun, de clopotele bisericilor, precum și de aclamarea poporului⁹⁵.

Așa cum am putut observa, aclamațiile în Țările Române sunt puse în general în legătură cu ocuparea tronului uneia dintre cele două țări. Acest lucru se datorează în primul rând importanței evenimentului, iar etapele componente ale întregului ceremonial evidențiază persoana domnului și puterea sa politică. De altfel, ungerea/încoronarea reprezintă cel mai important gest de putere manifestat de către un suveran, deoarece acum primește puterea politică și dreptul de guvernare, la care se adaugă și elementul de natură divină, care-i conferă monarhului, prin actul onctiunii, și putere sacramentală, alături de cea politică. De aceea, acest moment al vieții unui suveran s-a bucurat de cea mai mare atenție. În contextul dat, domnii români, începând cu perioada în care erau nevoiți, din rațiuni politice, să meargă în Imperiul Otoman, la Constantinopol, pentru a primi domnia, sunt supuși la un întreg ceremonial. Acum se creează ocazii în care aclamațiile sunt mult mai prezente, iar cu cât ne apropiem de timpurile noastre, se păstrează exemple tot mai numeroase. Astfel, întreg ansamblul ceremonial – laic și religios – la care era expus noul domn, prevedea ca la intrarea în curtea bisericii Patriarhiei, biserica în care se făcea ungerea, domnul să fie aclamat asemenea sultanului, de către ceaușii din suita sa. Aceștia „strigă cu glas puternic”⁹⁶ sau mai corect spus cântă „urarea obișnuită”, numită „alcâș”/„alkîș”: „Dumnezeu cel drept și preînalt să le dea împăratului nostru și voievodului, stăpânul nostru, viață îndelungată, iar acesta să trăiască mulți ani fericiți”⁹⁷; „Dumnezeu cel Preînalt să-i îngăduie Împăratului nostru și Principelui nostru Effendi viață întru mulți ani, și

⁹⁵ *Călători străini despre Țările Române*, supliment I, întocmit de Ștefan Andreescu, Marian Coman, Alexandru Ciocâltan, Ileana Căzan, Nagy Pienaru, Ovidiu Cristea, Tatiana Cojocaru, Editura Academiei Române, București, 2011, p. 191.

⁹⁶ Dimitrie Cantemir, *Istoria creșterilor și a descreșterilor curții othomannice sau aliothmannice de la primul început al neamului, adusă până în vremurile noastre, în trei cărți*, volumul I (cărțile creșterii, I-II), ediția a II-a revizuită. Prefața traducerii românești AcaD. Virgil Cândea. Traducerea românească și indice de Dan Slușanschi, Editura Paideia, București, 2012, p. 281; Idem, *Istoria mării și decăderii Curții othmane*, volumul II, Editarea textului latinesc și aparatul critic Octavian Gordon, Florentina Nicolae și Monica Vasileanu. Traducere din limba latină Ioana Cosma. Cuvânt înainte Eugen Simion. Studiu introductiv Ștefan Lemny, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2015, p. 457.

⁹⁷ Idem, *Descrierea Moldovei*, traducere după originalul latin de Gh. Guțu, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1973, p. 161.

să trăiască el îndelungă vreme în fericire!”⁹⁸ sau „Sultanul meu, să trăiești tu și împărăția ta o mie de ani!”⁹⁹. Aclamația ceașilor era utilizată în Imperiul Otoman de fiecare dată când sultanul urca sau cobora de pe cal, precum și în diferite ale contexte¹⁰⁰, așa cum se întâmpla și în cazul împăraților bizantini. De același ceremonial beneficia și domnul pe parcursul zilelor petrecute în Constantinopol sau pe drumul de întoarcere¹⁰¹, de fiecare dată când urca sau cobora de pe cal¹⁰². Urarea făcută de către ceași seamănă foarte mult cu aclamațiile specifice Imperiului Bizantin, acestea constituind foarte probabil și modelul pe care l-au preluat otomanii, textele lor reprezentând cea mai bună dovadă.

Sărind peste unele etape, domnul ajunge în țara sa, unde este instalat de un oficial otoman prin citirea firmanului în fața tuturor, iar după acest moment este din nou aclamat de către ceași¹⁰³, iar apoi „cântă meterhaneaua în curte cu toate celelalte muzici”¹⁰⁴.

Un exemplu concret în acest sens este cel al lui Constantin Brâncoveanu care, după ce a fost uns, la ieșirea din biserică, „făcură armașii semn la tunuri, la zicători și toți odată începură a zice, a slobozi tunurile [...]. Și în zicăturile acelea mergea de săruta mâna domnului de la mare până la cel mai mic”¹⁰⁵. După opinia noastră, acele „zicături” nu sunt altceva decât aclamații, așa cum afirmă și Paul din

⁹⁸ Idem, *Istoria creșterilor și a descresșterilor*, volumul I, p. 281.

⁹⁹ Halil Inalcık, *Imperiul Otoman. Epoca clasică 1300-1600*, ediție și studiu introductiv de Mihai Maxim, traducere, notă, completarea glosarului și a indicelui de Dan Prodan, Editura Enciclopedică, București, 1996, p. 115.

¹⁰⁰ Güneş İşiksel, «*Ma porte est toujours ouverte*». *Le cérémonial diplomatique du XVIe S.*, în Mireille Corbier, Jerad Mehdi (edit.), *Le cérémonial dans les sphères politiques et religieuses à travers les âges: actes du colloque international organisé à la Faculté des Lettres et Sciences Humaines de Sousse des 19-21 novembre 2015*, Tunis, 2017, p. 240-241.

¹⁰¹ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, p. 169-171.

¹⁰² *Domni români la Poarta Otomană, după un manuscris turcesc conținând note și însemnări despre ceremoniile și recepțiunile din palatul împărătesc din Stambul între anii 1698-1782*, tradus și adnotat de H. Dj. Siruni, București, 1941, p. 66, 68, n. 93, 98.

¹⁰³ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, p. 173.

¹⁰⁴ Dionisie Fotino, *Istoria generală a Daciei sau a Transilvaniei, Țării Munteneste și a Moldovei*, traducere George Sion, Editura Valahia, București, 2008, p. 658; Dimitrie Cantemir, *Istoria creșterilor și a descresșterilor*, volumul I, p. 284; Idem, *Istoria mării și decăderii*, volumul II, p. 469.

¹⁰⁵ *Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 până la martie 1717* (Anonimul brâncovenesc), în *Cronicari munteni*, selecția textelor, studiu introductiv, note, comentarii și glosar de Dan Horia Mazilu, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, Univers Enciclopedic, București, 2004, p. 678.

Alep¹⁰⁶ referitor la aceeași etapă a ungerii lui Constantin Șerban. Cu zicături a fost primit și solul Rusiei către Poartă, Kutuzov, în anul 1793, în Țara Românească¹⁰⁷. Deși în izvoarele noastre putem întâlni mai multe referiri la termenii „zicătură” sau „zicătură de un scopos”, care fac referire în general la muzica cântată de lăutari la ospețele domnești¹⁰⁸, în acest caz este limpede că la aclamații s-a făcut referire.

După cum bine știm, mai ales în perioada fanariotă, unii domni ajungeau de mai multe ori la domnie, uneori chiar în ambele țări, alternativ, în funcție de prioritățile politice, dar și de diferiți alți factori. În acest caz, sultanul emitea un hiucm-firman, pentru a-i reconfirma în funcție, document aproximativ la fel cu cel dat domnilor la prima așezare în scaun și îl trimitea la Iași sau București prin capugiabaș. Acesta, ajungând la Dunăre era întâmpinat de domn, pornind amândoi spre capitală, în alai, acompaniați de muzica militară și de aclamațiile ceaușilor¹⁰⁹. Pentru a oferi și un exemplu concret, recurgem din nou la domnia lui Brâncoveanu și la momentul obținerii pe viață a scaunului Țării Românești, care este prilej de mare bucurie, moment în care primirea hatîșerifului a fost sărbătorită cu mare cinste „dând cu tunurile și cu pușcile și alte zicături după obiceiul”¹¹⁰. Și aici, prin „zicături” înțelegem urări, asemenea aclamațiilor bizantine.

Continuând firul istoric, Bartolomeo Ferrati, aflat în slujbă la curtea lui Constantin Brâncoveanu, a asistat la arestarea domnului muntean, în anul 1714 și la instalarea predecesorului său, Ștefan Cantacuzino. Conform relatării lui, Ștefan Cantacuzino nu dorea să ocupe tronul dar, sprijinit de popor și impus în fața oficialilor otomani, prin strigarea cuvintelor: „Noi l-am ales pe acest Ștefan: pe acesta îl vrem, și rugăm ca acesta să fie confirmat”, a acceptat¹¹¹. După acest moment, a urmat îmbrăcarea lui cu caftan, însemn al puterii și al dependenței față de Poartă, toți cei prezenți strigând: „Să trăiască, să trăiască”¹¹². Apoi, după ce a

¹⁰⁶ *Călători străini despre Țările Române*, vol. VI, îngrijit de M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru și Mustafa Ali Mehmet, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976, p. 140.

¹⁰⁷ *Însemnările Androneștilor*, studiu introductiv Ilie Corfus, București, 1947, p. 39.

¹⁰⁸ Vezi Eduard Rusu, *Muzica ospețelor domnești*, în *Revista Bibliotecii Academiei Române*, 3, iulie-decembrie 2018, 2, p. 25-39.

¹⁰⁹ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, p. 183.

¹¹⁰ Radu Popescu, *Cronica lui Nicolae Mavrocordat*, în *Cronicari munteni*, p. 816; Cf. și *Ibidem*, p. 862.

¹¹¹ *Călători străini despre Țările Române*, vol. VIII, îngrijit de Maria Holban, M. M. Alexandrescu-Dresca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 402.

¹¹² *Ibidem*.

intrat în biserică pentru a-i mulțumi lui Dumnezeu, a mers la palat, unde a fost instalat de dregătorii otomani și a fost aclamat de cei aproximativ o mie de soldați, astfel: „Trăiască domnul Ștefan”, timp în care se trăgeau salve de tun și puști¹¹³. Tot acest episod se aseamănă foarte mult cu cel mai sus relatat (Neagoe Basarab), dar și cu cele similare din Imperiul Bizantin, când împăratul era ales prin vocea poporului, aclamat de armată și instalat/confirmit pe tron, mulțumindu-i lui Dumnezeu pentru acest dar. De asemenea, textul aclamațiilor este foarte asemănător cu al celor bizantine.

Aclamațiile în Moldova și Țara Românească, deși incomparabile din punct de vedere numeric cu cele din Imperiul Bizantin, sunt o reminiscență a culturii și moștenirii bizantine în acest areal, precum și un indiciu al raportării Țărilor Române la fostul mare Imperiu, cel care le-a influențat chiar și după destrămarea sa. De aceea, considerăm că modalitatea de evidențiere și slăvire a exponenților politici din cele două țări românești extracarpatică prin intermediul aclamațiilor, parte din ele venite pe filieră otomană, reprezintă o caracteristică a Ortodoxiei și o dovadă a împletirii într-un mod armonios a celor două dimensiuni ale puterii, laică și religioasă, în persoana unui singur om – domnul (suveranul). Este evidentă, din punctul nostru de vedere, dualitatea politică-religie, emanată de o creație poetico-muzicală, precum și mesajul ei cu dublu sens, dintre care primează cel divin, Dumnezeu fiind Atotputernic și Atotstăpânitor, iar toți ceilalți, indiferent de statut, sunt supușii Lui.

Concluzii

Specii poetico-muzicale, aclamațiile constituie un episod foarte frumos, dar și important din istoria Imperiului Bizantin, întrucât au constituit o modalitate de dialog la nivel înalt între împărat și exponenții puterii politice sau ecleziastice și popor. Sunt cu atât mai importante, cu cât, aflate în „mâna” poporului, oferă acestuia o cale de acces direct către împărat, precum și o modalitate de comunicare eficientă, fără o prea mare expunere.

În marea lor parte, aclamațiile au fost utilizate în scop pozitiv, dar uneori și negativ, așa cum am putut observa din unele exemple, de aceea importanța lor sporește întrucât, prin intermediul lor se pot manifesta mult mai ușor și în mod direct sentimente și trăiri, care altfel, cel mai probabil nu se puteau comunica.

Un alt argument al importanței aclamațiilor în contextul aulic bizantin este frecvența foarte mare cu care acestea erau utilizate, ele fiind practic omniprezente

¹¹³ *Ibidem.*

și uzitate în mod continuu la Curte, înconjurând suveranul permanent. Am putut observa întreg ritualul destul de complex și riguros etapizat al prestării aclamațiilor, precum și personalul care făcea ca acestea să fie posibile, referindu-ne aici în primul rând la membrii facțiunilor „Verzilor” și „Albaștrilor”, cele mai puternice ale imperiului, dar și la psalții bisericilor. De asemenea, un alt aspect important în legătură cu aclamațiile îl constituie muzica după care acestea erau interpretate. Existau la curtea bizantină poeți și muzicieni care se ocupau de compunerea acestora dar, mai mult decât atât, interpretarea lor presupune cunoștințe tehnice în domeniu, dar și aptitudini. Nu credem că cei care cântau în fața împăratului erau niște amatori, ci considerăm că erau cei mai buni muzicieni din imperiu. Un alt aspect important îl constituie caracterul acestei muzici care, conform mărturiilor, era unul specific bisericesc. Exemplele ne oferă informații despre glasurile pe care se cântau aclamațiile, iar textul lor, plin de conținut teologic, nici nu putea fi cântat pe o muzică laică, spre exemplu. Un alt argument în sprijinul afirmației noastre este dat de participarea uneori și a psalților de la bisericile orașului la ceremoniile ce presupun prezența aclamațiilor, dar și de faptul că acei *domesticos* care conduceau muzical corurile facțiunilor erau, la rândul lor, în subordinea protopsalților, cei care puteau fi întâlniți doar în mediul liturgic.

Trecând peste toate aceste aspecte, fiecare contând într-o anumită măsură, cea mai importantă caracteristică a aclamațiilor este capacitatea lor de evidențiere a preeminenței împărătești. Nu credem că există o altă modalitate mai importantă de augmentare a puterii suveranului prin muzică, decât aclamațiile, care să angreneze în același timp atât dimensiunea laică, cât și cea religioasă care definesc pe un suveran, uns al lui Dumnezeu, dar care să presupună și participarea întregii suflări a Imperiului, precum și să îmbine două specificuri muzicale – religios și laic. De aceea, considerăm că această specie muzicală a fost cea mai importantă cale de comunicare și de relaționare reciprocă, din acest spectru, între straturile sociale, între suveran și supușii săi. Din acest motiv, aclamațiile nu trebuie privite doar din perspectivă muzicală și nu doar ca o modalitate de înfrumusețare a atmosferei din jurul suveranului, întrucât importanța lor este cu mult mai mare.

Ideea de reprezentare publică a monarhului și de etalare a puterii lui în fața celorlalți este comună mai multor spații, precum și unei perioade vaste de timp, iar ținând cont de aceasta, muzica, mai ales în Evul Mediu și în Modernitate, a constituit unul dintre principalele instrumente utilizate în reprezentarea publică și implicit politică a suveranului deoarece, așa cum am afirmat pe larg cu o altă ocazie, muzica era o prerogativă a monarhului, rezervată exclusiv acestuia, precum și un eficient instrument de comunicare a ideilor și politicii lui.

Deși mult diminuate ca intensitate și simbolism, aclamațiile în Țările Române au avut același scop, dar și același efect. Nu putem afirma că avem și în spațiul nostru o întrebuițare a acestei specii muzicale întocmai ca în Bizanț, dar putem totuși înțelege din puținele mărturii care ne sunt la îndemână că și aici au existat cazuri similare, referindu-ne la exemplele despre Ștefan cel Mare, dar și despre Neagoe Basarab sau Ștefan Cantacuzino. Evidenta influență bizantină la Nord de Dunăre, care are ca element comun cu acest areal ortodoxia, s-a manifestat și în speța dată, un argument foarte important în acest sens fiind prezența abundentă și incontestabilă în spațiul românesc a polihronioanelor – aflate într-o foarte strânsă legătură cu aclamațiile în Imperiul Bizantin – cele care preamăreau pe suveran, mai ales în circumstanțe religioase, dar și laice, prin intermediul specialiștilor în domeniu, psalți și protopsalți bisericii.

Am propus acest demers pentru a pune oarecum în evidență un element frumos și important din istoria bizantină, prea puțin cunoscut la noi, care are menirea de a fi un început – dacă acesta nu a fost deja făcut – al studierii aclamațiilor din perspectivă generală, dar și din prisma legăturii lor cu puterea politică și de a evidenția importanța lor în contextul aulic bizantin.

Complexitatea aclamațiilor și a fenomenului în sine permite studierea lor din perspective multiple, noi amintind aici sumar doar pe cea istorică, teologică și muzicală, dar cu siguranță acestora se pot adăuga și altele.

*ACCLAMATIONS AND POLITICAL POWER IN THE BYZANTINE EMPIRE
AND THE ROMANIAN PRINCIPALITIES*

(Abstract)

The acclamations were an important and defining part of the Byzantine court ceremony. A poetic-musical species, they were permanently present around the emperor, highlighting his authority and superiority over others, but also the divine source of his power, as he was considered to be the messenger and later the anointed of God. In both his political and spiritual capacity as leader, the basileus was congratulated during each public appearance by chanting these acclamations, with a rich theological meaning, not only by the members of political factions – the most important being the “Greens” and the “Blues” – but also by the people, the one who represents the collective character in the context of these manifestations. The acclamations were also a way of communicating and expressing

support or even disapproval of the masses towards the policy pursued by the sovereign or towards any other aspect of public interest.

Regarding the Romanian Principalities, although much diminished in importance and symbolism compared to the Byzantine ones, the acclamations had rather a key role during the ceremony at the princely court. On the Romanian territory, they can be found most frequently in the context of the ceremonial enthronement of one of the two countries, as this was the most representative moment in the life of a ruler, as well as the most important opportunity to manifest and highlight his power.